

Fundació Terrassenca Sant Galderic	<p>Es tracta d'una fundació catalana de Terrassa (ciutat catalana de la comarca del Vallès Occidental) que, entre altres coses, promou la restitució de la festivitat de Sant Galderic com a patró dels pagesos catalans.</p> <p>Per a major informació podem accedir a la web de la fundació: http://www.fundaciosantgalderic.cat.</p>
Gaiter	<p>Qui toca la gaita, un instrument musical format per un sac de gemecs.</p> <p>CULT. POP.: Aquesta paraula apareix en informació relacionada amb la població aragonesa Vall-de-roures (de la comarca del Matarranya) i la festa dels Sants de la Pedra que hi té lloc.</p> <p>ETIM.: del galaicoportuguès <i>gaita</i>, mat. sign., probablement del gòtic <i>gaitis</i> “cabra”, ja que l'instrument es feia amb la pell d'aquest animal.</p>
Gàl·lia	<p>Nom amb què mentres va durar l'Imperi Romà es donava als territoris que actualment estarien integrats per França, Bèlgica, l'oest d Suïssa i les zones d'Holanda i d'Alemanya a la banda ponent del riu Rin.</p> <p>Actualment encara es dona el nom de <i>gals</i> a les persones que viuen en França o d'origen francès.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>Gallia</i> “Gàl·lia”.</p>
Gebrada	<p>El fet de glaçar-se la rosada.</p> <p>ETIM.: Prové dels substantiu <i>gebre</i>, “<i>crystals de glaç que es dipositen damunt de les arestes dels objectes, els quals provenene de la boira</i>”.</p> <p>Possiblement, d'origen prerromà i, concretament, de la base cèltica <i>gebros</i> ‘gèlid’, segons el <i>Diccionari Etimològic Manual</i> de Josep Moran i de Joan A. Rabella.</p>
Gegants	<p>Figura de gegant, normalment, una persona, que sol anar en les processons, especialment en moltes poblacions de Catalunya.</p>
Goigs (o gojos)	<p>Composició poètica en llaor de la Mare de Déu, de Maria, dels àngels, d'un sant o d'una santa.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>gaudium</i>, deriv. de <i>gaudere</i> “alegrar-se, gaudir”.</p>
Gorgereta	<p>Gola, gargamella.</p> <p>A continuació faré una descripció sobre comentaris que vaig</p>

	<p>intercanviar amb dos amics de Facebook, el 20 d'abril del 2017, al voltant del terme <i>gorja</i> (ací en la forma diminutiva <i>gorgereta</i>), a partir de lo que apareix en la dita agrícola valenciana que veurem al final d'aquesta entrada (vegeu <i>CULT. POP.</i>).</p> <p>El primer, Joan Prió Pinyol, junt amb Vicent Martínez, contactaren amb la intenció d'ajudar. Joan, al principi, va escriure una pregunta (“<i>Podria ser que localment ‘gorgereta’ s’anomenàs a un tipus de núvol?</i>”) i tot seguit responia “<i>Recordo un refrany: ‘Quan al cel hi ha cabretes, a terra s’hi fan pastetes’.</i> Aquí, si substituïm cabretes per goreretes, lligaria amb el sentit de núvol”.</p> <p>Eixe refrany, junt amb el comentari, em recordava un altre que diu “<i>‘Cel a borreguets, aigua a canterets’, amb lo de resar per a que la collita no es faça malbé</i>” i en què la paraula <i>gorgereta</i> (diminutiu de <i>gorja</i>, mot que, en el Diccionari Català-Valencià-Balear, figura, en primer lloc com a “<i>Gola, gargamella</i>”), podria significar, en sentit figurat, que els núvols es menjassen la collita, que se’n perdés bona part.</p> <p>Quant al segon, Vicent, li vaig dir que <i>gorja</i> i <i>gola</i> són sinònims.</p> <p>ETIM.: del francès <i>gorge</i> mat. sign., del llatí <i>gorges</i>, <i>-itis</i> “gorg, gorga”.</p> <p>CULT. POP.: Apareix en una dita agrícola valenciana que diu així: “<i>Reseu als Sants de la Pedra, / tingueu-los contents en tot, / que està la gorereta en l’aire / i, si apedrega,... ens fot</i>”.</p>
Gòtic, -a	<p>Relacionat amb l’art gòtic.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>Gothicu</i>, <i>-a</i> “got”, deriv. del llatí <i>Gothus</i> “got”.</p> <p>V. Art gòtic.</p>
Grup l’Edat Mitjana	<p>Grup cultural català que estudia, entre altres coses, sobre Sant Galderic, u dels sants històricament vinculats a la pagesia catalana (junt amb els Sants de la Pedra i, per exemple, Sant Medir).</p> <p>U dels seus membres, Agustí Esteve i Orozco de Nájjar, em facilità informació sobre Sant Galderic, la qual també incloïa apartats sobre els intents de castellanització cultural en la Corona Catalanoaragonesa, sobretot, en el camp religiós, a partir del segle XVI.</p>
Guardar	<p>Vigilar, preservar de dany.</p> <p>ETIM.: del germànic <i>wardon</i> “cercar amb els ulls”, deriv. germànic de <i>warda</i> “guàrdia, acte de cercar amb els ulls”.</p>
Guardar els camps	Preservar-los, evitar que es danyen, tenir-ne esment.
Guerra de l’aigua	CULT. POP.: Aquest acte té lloc en el Morell (el Tarragonès), el dia que es celebra la festa dels Sants Abdó i Senent.
Hagiografia	<p>Biografia de sants.</p> <p>ETIM.: del grec <i>hagios</i> “sant” i <i>graphos</i> “descripció”,</p>

	“escriptura”.
Hispania	Nom donat durant l’Imperi Romà a la península ibèrica. ETIM.: del llatí <i>Hispania</i> “Hispania”.
Història	Ciència que tracta de l’estudi sistemàtic dels fets i de les societats humanes a partir de testimonis materials, orals, escrits i visuals. ETIM.: “informació” (grec). Deriva del verb grec <i>historein</i> “investigar”.
Horta	Terreny de regadiu. ETIM.: del llatí, en plural, <i>horta</i> “els horts”. CULT. POP.: <i>L’Horta de València</i> és el nom popular de la comarca valenciana que inclou la Ciutat de València i moltes de les seues poblacions més pròximes. Fins a mitjan segle XX, bona part d’aquesta comarca era de secà, fins que es varen introduir els tarongers i, en acabant, altres plantes i arbres.
Hortolà	Llaurador. CULT. POP.: En l’entrada <i>JULIOL 2014. Els gremis que van defensar la ciutat de Barcelona el 1714: ELS HORTOLANS DEL PORTAL NOU</i> (http://locarranquer.blogspot.com/2014/07/juliol-2014-els-gremis-que-van-defensar.html), del blog <i>Lo Carranquer</i> i publicada per Carles Sala Tamarit, hi ha que “ <i>Els hortolans eren propietaris de terres i se’ls distingia dels pagesos per conrear terres de regadiu mitjançant les sínies. Els hortolans del Portal Nou feien ús del rec Comtal. Quan eren les festes dels seus patrons, Sant Nin i Sant Non, a la processó de l’església de Santa Maria del Pi, lluien espelmes de color verd i decoraven els seus sants amb els millors enciams, tomàquets i pebrots. No és casualitat que el 1714, en la defensa de Barcelona, la indumentària dels hortolans fos de color verd</i> ”.
Illes Balears	Arxipèlag mediterrani format per les Illes Eivissa, Mallorca i Menorca, junt amb Formentera i diversos illots. Fou incorporat al a Corona d’Aragó (1230), entre 1276 i 1349 fou el Regne de Mallorca (Corona de Mallorca, Regne Privatiu de Mallorca) i en 1349 passà, de nou, a la Corona d’Aragó. Durant eixe temps, el regne estava constituït per les Illes Balears, pels comtats catalans del nord dels Pirineus (Rosselló i Cerdanya) i per les possessions que encara restaven en Occitània. ETIM.: deriv. de <i>Baleares</i> , del llatí <i>Baleares</i> , <i>-ium</i> “les Balears”, que designava Mallorca i Menorca.
Imatge	Reproducció d’una figura per diferents mitjans. Aparença visible d’un objecte imitada pel dibuix, l’escultura, la pintura, especialment de Jesucrist, de la Mare de Déu, d’un

	<p>sant, etc.</p> <p>Aquesta segona definició, molt interessant per a l'estudi, està tretada del llibre <i>Nou Diccionari de la Llengua Catalana</i> (Joan Baptista Xuriguera, Ed. Claret), de 1993.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>imagine</i> mat. sign.</p>
Imatgeria	Fabricació d'imatges.
Imperi	<p>Estat en què regna un emperador. Acció d'imperar; autoritat sobirana que porta el títol d'emperador.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>imperio</i> mat. sign., deriv. del llatí <i>imperare</i> "imperar, comandar".</p>
Inclèmencia	<p>Duresa, rigor, per exemple, de l'oratge.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>inclementia</i> mat. sign.</p>
Inclèmencia de l'oratge	Duresa de la temperatura, de lo climàtic, especialment en estiu o en hivern, difícil de suportar, que dificulta la collita o la vida.
Intercessió	<p>Acte pel qual una persona fa de mitjancera per a obtenir una gràcia, un perdó, un resultat.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>intercessione</i> mat. sign.</p>
Jaume Huguet	<p>Valls, 1412 / 1415 – Barcelona, 1492.</p> <p>Pintor gòtic català que acabà evolucionant cap a un estil renaixentista, aleshores en introducció, i que incorporà innovacions procedents de la pintura flamenca del segle XV.</p> <p>La seua formació es va realitzar entre València, Tarragona i Barcelona, si bé no es descarta que pogués haver visitat Sardenya o Nàpols, aleshores part de la Corona d'Aragó. Va desenvolupar la seua màxima activitat en Barcelona a partir de 1448, sobretot, fent retaules, encara que la seua obra també es pot observar en Aragó, Lleida, Girona i Mallorca.</p> <p>Entre les seues creacions i, concretament, dels grans retaules, podem destacar el <i>Retaule dels sants Abdó i Senén</i> (en Terrassa), el qual només s'ha traslladat una vegada en cinc-cents anys i no ha patit agressions en cap de les revoltes anticlericals.</p> <p>Informació tretada de Viquipèdia (https://ca.wikipedia.org/wiki/Jaume_Huguet) i de la <i>Gran Enciclopèdia Catalana</i> (http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0033175.xml).</p>
Jaume I (1208-1276)	<p>Rei de la Corona d'Aragó (1218-1276). Va establir el pactisme com a fórmula de repartiment del poder entre el monarca, el clergat, la noblesa i la burgesia.</p> <p>Durant el seu regnat es crearen els Furs del Regne de València (1261), els quals s'originaren en "<i>els costums</i>", però separatament de les normes aragoneses (Furs d'Aragó) i les de Catalunya (els Costums de Lleida i els Usatges de Barcelona). No derogà el Tribunal de les Aigües musulmà i introduí la Inquisició.</p>

	<p>Va escriure el <i>Llibre dels feits</i> (també coneguda com <i>Crònica de Jaume I</i>), una de les quatre grans <i>Cròniques</i> de la història de la Corona d'Aragó. El manuscrit més antic conservat és de 1343.</p> <p>Informació treta de Viquipèdia (https://ca.wikipedia.org/wiki/Jaume_el_Conqueridor).</p>
Joc de la virolla	<p>Joc d'apostes molt popular que encara perdura en algunes poblacions catalanes. Joc d'apostes consistent en un disc dividit en porcions numerades i que en la part central té una vareta o agulla giratòria, que rondant rodant s'atura amb la punta dirigida a una de les dites porcions i, segons el nombre que assenyalava, indica el nombre de coses que el jugador ha de rebre, després del pagament d'un preu fix establert.</p> <p>CULT. POP.: En l'article <i>El Secret de l'Etnològic: La virolla</i> (http://ajuntament.barcelona.cat/museuetnologic/ca/virolla-baboia) tret de la web del <i>Museu Etnològic i de Cultures del Món</i>, de la ciutat de Barcelona, hi ha que “<i>És un joc d'apostes molt popular a Catalunya fins fa no massa anys. Se'n coneixen les primeres referències a principis del segle XVII, amb documents que el prohibien expressament.</i></p> <p><i>Malgrat tot, el joc ha sobreviscut en fires i festes populars fins ben entrat el segle XX, sobretot en l'àmbit rural. (...)</i></p> <p><i>Coneixem també que s'usava per sortejar els ous procedents de les captives de la Confraria del Roser i en altres festivitats, però no sabem si hi havia Confraria del Roser a la Manresana i en el seu cas fins quan n'hi va haver. Aquesta juguesca era força comuna arreu de Catalunya durant el segle XIX i principis del XX (...).</i></p> <p><i>Actualment en aplecs a Tavertet, a Santa Pau, als Hostalets de Balenyà, a La Vall de Bianya i a Canet de Mar encara juguen amb la virolla”.</i></p> <p>He pogut accedir a aquesta informació del museu gràcies a un correu de Mn. Josep M. Viñolas, del 7 d'octubre del 2018. La segona definició, anterior a l'apartat de cultura popular, procedeix del Diccionari Català-Valencià-Balear.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>viriola</i>, diminutiu de <i>viria</i> “bracerola”. Una bracerola és una anella de metall que es du posada en el braç com a adorn.</p>
Juliol	<p>Seté mes de l'any.</p> <p>En aquest mes, ja en estiu, cau el dia dels Sants de la Pedra (30 de juliol, Sant Abdó i Sant Senent).</p> <p>ETIM.: del llatí <i>iulius</i> en memòria de Juli Cèsar, que derivà en la forma diminutiva <i>iuliolu</i>, d'on procedeix <i>juliol</i> mat. sign.</p>
Jurat	<p>Cadascun dels membres de les antigues universitats o consells municipals.</p>

	<p>CULT. POP.: En paraules de David Algarra Bascón, autor de l'obra <i>El Comú Català</i>, en la història foral de la Corona Catalanoaragonesa, els conceptes “<i>universitas</i>” i “<i>universitat</i>”, “<i>des del principi del segle XIII, col·lectivitat d'habitants d'una ciutat o d'una vila, revestida d'una certa personalitat pública, premunicipal, a la qual eren reconeguts uns privilegis i una certa representació davant el poder reial o senyorial o davant tercers</i>” (p. 285). L'arribada de la dinastia borbònica instauraria la idea d'<i>universitat</i> vinculada a la de l'ensenyament superior.</p>
Lilaines	<p>Breus i petits tocs musicals de caire informal que es fan en el Terme (la banda, històricament, pagesa de Banyoles, el Pla de l'Estany), quan els veïns del Terme que porten coques, entren en l'església parroquial de Santa Maria dels Turers. En Banyoles, també fa referència a coses amb molt poca importància, en línia amb el toc o amb la nota musical que fan els músics en el moment de l'entrada de coques en l'església.</p> <p>Informació facilitada per Miquel Rustullet en un correu electrònic el 1r d'octubre del 2018.</p>
Litografia	<p>Sistema d'impressió d'imatges on la imatge és reproduïda sobre una pedra o una planxa metàl·lica; l'estampa obtinguda.</p> <p>ETIM.: compost format per <i>lito-</i>, del grec <i>lithos</i> “pedra”, i –<i>grafia</i>, del grec <i>grapheien</i> “escriure”.</p>
Llagosta	<p>Llagost, insecte que té el tercer parell de potes robustes i llargues a propòsit per a saltar, d'habituds migratòries, que, a vegades, forma núvols que destrueixen la vegetació dels llocs per on passen.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>locusta</i> mat. sign.</p>
Llaor	<p>Lloança. Expressió de lloança.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>laudore</i>, mat. sign.</p>
Llaurador, -a	<p>Persona dedicada als treballs agrícoles o que viu en el camp. En castellà emprarem el terme <i>labrador</i> o <i>payés</i>.</p> <p>Home que es dedica a llaurar. En castellà direm <i>labrador</i>, <i>arador</i>.</p> <p>Apte per a llaurar.</p> <p>Hi ha el cognom <i>Llauradó</i>.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>laboratore</i> “treballador”.</p>
Llaurar	<p>Treballar el camp amb l'arada.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>laborare</i> “treballar”, deriv. llatí de <i>labor</i>, -oris “treball”.</p>
Llavor	<p>CULT. POP: “<i>Setembre, qui tinga llavor que sembre</i>” (refrany facilitat per Marc Baldó Lacomba el 28 de setembre del 2017).</p>
Llegenda	<p>Narració popular fantàstica amb aparença d'història, sovint amb un fons real, però deformada per la transmissió oral.</p>

	<p>En el cas dels Sants de la Pedra i de la <i>Llegenda daurada</i>, la paraula <i>llegenda</i> pren el significat de “<i>cosa per a ser llegida; és a dir, de lectura o lectures</i>”, com escriu Bienve Moya en el seu llibre <i>Una mà de sants</i>.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>legenda</i> “coses que s’han de llegir”, procedent del llatí <i>legere</i> “llegir”.</p>
Lleó	<p>Mamífer carnívor que viu en zones tropicals.</p> <p>CULT. POP.: En la història dels Sants de la Pedra, està relacionat amb el circ en què se’n soltaren uns amb la intenció que es menjassen els germans Abdó i Senent. En moltes representacions artístiques que estan en andes, apareixen dos lleons als peus dels Sants de la Pedra.</p>
Lleó, -ona	<p>Mamífer carnívor africà de pell rogenca.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>leone</i> mat. sign., del grec <i>leon</i>, <i>-ontos</i> mat. sign.</p>
Majoral	<p>Home que té el càrrec principal en alguna confraria, en les festes majors dels pobles.</p> <p>CULT. POP.: En el treball d’investigació <i>L’ordre simbòlic de la mare en les festes d’agost de Bétera</i>, d’Imma Dasí Estellés, hi ha que els majorals “(<i>clavaris</i>) dels Sants de la Pedra, patrons del poble [, Bétera], i als de Sant Roc. (...) Representen la joventut, la força, l’empenta, l’alegria, el soroll i el foc. Són els animadors de les festes (...) i, indirectament, són els organitzadors de les festes” (p.12).</p>
Majordoms	<p>Nom que reben en Vall-de-roures (el Matarranya) els hòmens que organitzen la festa dels Sants de la Pedra.</p>
Màrtir	<p>El qui pateix turment o la mort per no renegar de la fe cristiana, per restar fidel a una causa; el qui pateix un suplici immerescut.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>martyre</i> mat. sign., del grec <i>mártys</i>, <i>márturos</i> “testimoni (de la fe)”.</p>
Martiri	<p>Acció de patir turments o la mort per alguna causa, sovint per no renegar la fe cristiana, d’una doctrina, idea, etc. Turment cruel físic o moral.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>martyrium</i> mat. sign.</p>
Matriarcalisme	<p>Model d’organització social i cultural, en què els valors femenins predominen en la manera de viure d’una cultura, d’un espai geogràfic determinat, de les persones. A diferència del patriarcal, per exemple, no hi ha culte al poder i es centra en els costums, en l’escolta, en lo oral i en la igualtat de fet (no legal) entre hòmens i dones com també en una obertura a lo nou sempre que no tracte d’anul·lar lo que va unit a les arrels d’una persona, d’un Poble.</p>
Meteorologia	<p>Branca de la física que tracta de l’atmosfera i dels seus fenòmens.</p> <p>ETIM.: del grec <i>meteorología</i> mat. sign., compost grec format per <i>metéora</i>- “fenòmens celestes” i <i>-logía</i>, de <i>logos</i> “ciència, teoria, tractat”.</p>

Miracle	<p>Fet sobrenatural. Fet que es desvia de les lleis conegudes de la naturalesa.</p> <p>També pot significar, com ara, atenent a la quarta definició del <i>Diccionari Català-Valencià-Balear</i>, “<i>Representació dramàtica de miracles de sant Vicent Ferrer, que es fa en uns altars monumentals posats a posta pels carrers de València</i>”. A hores d’ara, també es fa en més poblacions valencianes.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>miraculu</i> “fet admirable”, deriv. llatí de <i>mirari</i> “admirar”.</p> <p>CULT. POP.: <i>Segons el sant, els miracles</i>: vol dir que les persones obren de manera proporcionada a la seua capacitat i condicions, així com a la seua tendència a la bondat o a la malesa.</p>
Missa	<p>Sacrifici incruent del cos i de la sang de Jesús que el sacerdot ofereix a Déu sota les espècies de pa i vi, en memòria del sacrifici de la creu. <i>Cantar missa un capellà</i>, dir la seua primera missa. Música d’una missa. Culte principal de moltes esglésies cristianes.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>missa</i> mat. sign., deriv. de <i>mittere</i> “enviar”, extret de la fórmula final de la celebració eucarística <i>Ite, missa est</i> “aneu, (l’ofrena) està enviada”.</p>
Missa cantada (o Missa major)	Missa que se celebra amb cant de diverses oracions.
Mitraisme	<p>Religió d’origen persa que retia culte al déu solar Mitra, la qual tenia festivitats que, posteriorment, adoptaria el cristianisme i que fou la religió oficial de l’Imperi Romà en els segles III i IV. Arran de l’adopció del cristianisme com a religió oficial de l’Imperi Romà i, després, de la prohibició de la resta de religions, minvà i desaparegué.</p> <p>D’aquesta religió, n’hi ha dues figures que destaquen en una part de l’estudi: els germans bessons (com Abdó i Senent), Cautes i Cautopates. Tenen molts trets que, posteriorment, adoptarien els Sants de la Pedra.</p>
Molló	<p>Part alta d’una muntanya de forma cònica. Pedra robusta ficada en terra per a que serveixa d’indicació de límit, de fita.</p> <p>ETIM.: del llatí <i>mutulone</i>, mat.sign.</p>
Monestir de Fulda (Alemanya)	<p>Segons escriu Lluïsa Serra, en el grup de Facebook <i>Amics de la Moreneta</i> (https://es-es.facebook.com/groups/amicsdelamoreneta/permalink/1592156777465816), el 28 de març del 2017, “<i>El monasterio fue dedicado al Salvador, pero al llegar de Roma unas reliquias insignes de los Santos Abdón y Senén, tomó la titularidad de estos santos. (...) Con la llegada del Protestantismo, los monjes se adherieron a él, y el monasterio se secularizó</i>”.</p>
Morisc, -a	<p>Descendent dels musulmans andalusins que continuà habitant en la península Ibèrica fins al segle XVII i que havia sigut batejat.</p> <p>En línies generals, es pot dir que, a partir del s. XVI, cal considerar batejat i, per tant, morisc, tot el romanent musulmà</p>

	<p>peninsular. Es concentraven, en el moment de la seua expulsió (1609-1614), majoritàriament en el Regne de València i, a prou distància, en el Regne d'Aragó.</p> <p>En general, habitaven en les àrees rurals, es dedicaven a l'agricultura i a l'artesania, conservaven l'Islam, la llengua àrab (algaravia) i els costums jurídics musulmans.</p> <p>Informació treta de la <i>Gran Enciclopèdia Catalana</i> (http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0195300).</p> <p>En el <i>Diccionari Català-Valencià-Balear</i>, figura <i>parlar morisc</i> o, simplement, <i>morisc</i>, com a sinònim de llengua aràbiga.</p> <p>El terme, en el parlar popular, normalment, es substitueix per la paraula <i>moro</i> (i <i>mora</i>), és a dir, pels nadius de l'Àfrica septentrional, de sang àrab o bereber i, per extensió, mahometà. Aquest terme prové del llatí <i>mauru</i> i té el mateix significat.</p>
--	--